

Цілу ніч падав сніг і на ранок Заставське передмістя – як перше, те, що до Потоку та Портахового мосту, що перекинутий над тим Потоком, так і друге, що за тим Потоком і Портаховим мостом, яке тягнеться до окописька й невеличкого хутірця, званого Мельниками, що перед самими Дроздовичами, – було завалене снігом. Стояло тепер чисте, ніби в очікуванні першого причастя.

Здавалося, що й світ навколо став зовсім іншим.

З хати було годі вийти, щоб піти до стодоли й принести худобині сіна. І так тої роботи по самі вуха, а тут ще сніг! Бо ж треба почистити подвір'я, аби колядники ввечері не провалювались в сніг і не нарікали на господарів, стежки прокласти до стодоли й стайні. А ще нарізати січки для худоби, бо три дні свят! Одне слово – роботи не бракувало.

Уже з самого ранку у передмісті з коминів кожної хати йшов дим. Господині готувалися до Святої вечері. Треба було зварити борщ, наліпити вушок до борщу, а також пирогів (так на передмісті та й, зрештою, і в Городку називали вареники з квашеної капусти та бульби – слово картопля на Заставському і першому і другому ніхто не вживав), зробити мачанку до них.

Пампухи, без яких Різдво не Різдво, були насмажені ще звечора. Спечена була й струцля, плетена у три коси. Ще зранку кожен господар приніс зі стодоли мервлену солому й застелив нею долівку, а на стіл під обрус наклав сіна, що мало нагадувати убогу стаєнку, в якій народився Христос – Спаситель світу.

Хоч ішла війна, але свято є святом, і його, що б там не було, треба достойно опровадити. День короткий, хоч від зимового сонцестояння й продовжився, як казали, на курячу стопу. А до вечора зробити треба ще багато.

Усі з нетерпінням чекали, коли на небі засяє перша зірка. За цим мали слідкувати діти, і як тільки вона з'явиться, господар зі стодоли урочисто внесе до хати житній сніп, який називали ко-

ролем, поставить його на покутті і скаже: «Христос рождається». І всі йому відповідають: «Славимо Його». Той сніп був першим із зібраного на поки що своєму полі врожаю. З нього розпочинали молотіння, а потім берегли до Святого Вечора. Так було споконвіків. Так мало бути й цього Святвечора – 6 січня 1945 року. Після спільної молитви господар хати благословив усіх освяченим хлібцем, принесеним з церкви, і бажав, щоб за рік у здоровлю та злагоді зустрівшись знову.

За давнім звичаєм, сніп-король стояв на покутті аж до Стрітєння, яке святкувалось на сороковий день після Різдва, тобто 15 лютого. Викрасти короля мали парубки, а щоб цього не сталося, то господар повинен заплатити парубкам добрим частуванням. Особливо урочисто викрадення короля відбувалося в хатах, де були вже на порі дівчата. Після Стрітєння починалися на передмістю весілля. На весілля, згідно зі звичаєм, за тиждень перед ним молодий з друзями їхав запрошувати своїх гостей, а молода з друзками – своїх.

...Хоч би сьогодні, в такий святий вечір, був спокій, а то щодня облава за облавою, щовечора стрілянина. На вулицю вийти страшно. Як так буде й нині, то годі сподіватися колядників, бо хто ризикне вийти з хати. А тим більше годі сподіватися геродів, які кожного року ходили від хати до хати й розповідали про народження Христа й намагання Ірода вбити його. Геродами у нас називали прибічників Ірода. Ролі їх у вертепній виставі виконували парубки, але де їх тепер взяти? Одних вхопила радянська армія, яка несла в боях великі втрати і їй не вистачало бійців, тому поповнювала нестачу «гарматного м'яса» на звільнених від німців західних районах України. Молодих хлопців, не навчених і без зброї, кидали на вірну погибель на передові лінії. Казав же маршал Жуков при переправі армії через Дніпро, що чим більше загине хахлів тепер, тим менше доведеться відправляти в Сибір потім. Багато юнаків, побачивши, що принесла на наші землі радянська влада, заливши кров'ю весь край, вирішили стати в ряди Опору, яким керував Роман Шухевич.

На боротьбу з ним була кинута вся сила нових окупантів. Ворог прекрасно розумів, що повстанці мають велику підтримку

місцевого населення, а тому вирішив ліквідувати її, знищуючи до тла цілі села і вбиваючи людей.

Така тактика боротьби була далеко не новою. Колись так само знищили село Турбаї на Харківщині, яке було центром повстання проти царського самодержавства. У квітні 1793 р. таємним указом Катерина II наказала послати в село велику військову команду й підготувати переселення турбаївців. Місцеві власті для придушення повстання направили батальйон піхоти з двома гарматами і 200 козаків. Нелюдська розправа була здійснена цинічно, без докорів сумління.

Така тактика принесла успіх у роки громадянської війни в Україні в боротьбі з Нестором Махном, коли більшовики виплювали цілі села, яких запідозрювали у його підтримці.

Цю тактику боротьби з Опором успішно застосовували проти ОУН-УПА й німці і чи не вперше застосована вона 17 березня 1943 року, коли було стерте з лиця землі з допомогою польської поліції, так званими шуцманами, село Ремель, що біля Рівного, тодішньої столиці Райхскомісаріату «Україна» на чолі з гауляйтером і оберпрезидентом Еріхом Кохом. Це село було осередком боротьби проти німецьких окупантів. Тоді вщент спалено 104 селянських господарства й убито близько шістсот людей. Врятуватись вдалося лише 73 мешканцям. Особливо жорстоко повелися окупанти з дітьми, які того дня прийшли до школи: їх спалено живцем у школі. Тих же, хто намагався врятуватись, скошував автоматний вогонь. У вогні згоріло 107 учнів¹.

Таку ж тактику німці застосовували й до радянських партизан. Приклад – село Хатинь у Білорусі, де все почалося з того, що вранці 22 березня 1943 року поблизу міста Логойськ Мінської області партизани вбили трьох поліцаїв, кулеметника роти СС та її командира. Керівник спеціальної бригади СС Оскар Дірлевангер, дізнавшись, що серед убитих колишній чемпіон Олімпійських ігор у Берліні зі штовхання ядра й добрий знайомий фюрера гауп-

¹ Дивись: Ремель. Урок історії / Упоряд., підготовка текстів Р. Горак. – Львів: Априорі, 2019. – 168с. Ремель. Трагедія на світанку: Історичний нарис / Упоряд. Р. Горак; Автор ідеї та куратор проєкту С. Максимчук. – Вид. друге, поправл. – Львів: Сполом, 2020. – 220 с.

тштурмфюрер СС Іанс Вьольке, наказав знищити село Хатинь, де, як донесла розвідка, напередодні ночували партизани.

За наказом колишнього командира польської армії, а тепер командира 118-го батальйону німецької армії Костянтина Смовського поліцаї на чолі з начальником штабу батальйону, колишнім старшим лейтенантом Червоної армії Григорієм Васюрою зігнали всіх мешканців Хатині в колгоспний сарай, обклали його соломою й підпалили. Тих, хто вибігав, розстрілювали. Згоріло заживо й було вбито 149 людей, з них 75 дітей.

Цей же метод успішно застосовували й тепер у боротьбі з повстанцями. Ціла армія, яка мала воювати проти німців і добити ворога у його власному лігві, спалювала цілі села й безжалюно розстрілювала їх мешканців. Найкраще вдавалося їм це робити під час різних релігійних свят, коли люди залишалися вдома і святкували.

Такий несподіваний удар було нанесено на загублене серед лісів село Іваньки, що на межі Сокальського і Жовківського районів, неподалік села Гійчого, де 9 вересня 1914 року відбувся бій між австро-угорським військами та солдатами Російської імперії, який перейшов у рукопашний. У складі австрійських військ був відомий на той час другий полк тірольських стрільців під командуванням полковника Олександра Броша. З російської сторони загинуло тоді близько 300 бійців. Австрійці втратили 800 бійців. У 1917-1918 роках з допомогою італійських спеціалістів на місці бою був зведений Меморіал слави, який стоїть дотепер. 28 серпня 1944 року, на саме Успіння Пресвятої Богородиці, Іваньки були стерті з лиця землі, а разом з ним і села на відстані до двох десятків кілометрів навколо. Жертвами нальоту карателів стали хутір Бродюки, села Пирятин, Синьковичі, а їх мешканці були розстріляні.

«Великий загін червоних завойовників, – писав у своїх спогадах про ці події мешканець села Іваньки Степан Іванович Івасейко, випускник Львівської академії мистецтв, – увірвався в село. Люди в передчутті лиха в розпачі поспіхом покидали оселі, а їх, опустілих, тут же підпалювали. Велетенські язики вогню, чорні клуби диму, ворожі постріли, рев тварин, що конають, і людський стогін змішались у невидану пекельну стихію, якій, здавалося, немає кінця ні на землі, ні на небі. Підняті у висоти силою нагрітого повітря,

палаючі ватри летіли на далекі кілометрові відстані, падаючи загрозливо на стріхи сусідніх сіл. А ми, діти з дорослими, в якомусь оціпенінні, уже з віддалі, з-за лісових хащ, спостерігали, як горять Іваньки. І тільки надвечір селяни повернулися до своїх спалених клаптиків рідної землі, своїх обійсть. Згоріло все. Лежали обвуглені тварини, птиця, дотлівали рясні сади, а на місці будівель – великі купи жару і поміж ними блукали люди. Такою була остання ніч в Іваньках біля своїх рідних осель. А на ранок знову раптовий наїзд червоних зайд, стрілянина і знову поміж свист куль ми, наймолодші, тримаючись маминих рук, мчали у безвість, у лісові хащі, щоб там без сну і їжі у майже непрохідній болотистій місцевості перебути ту ворожу навалу. Три доби наш невеликий гурт дітей і матерів пролежав у багні, де єдиною поживою для малюків була рання роса з листочків дерев. Аж на третій день, хто був живий, вибрався під поле сусіднього села Карова і тут, перебувши ще ніч, оплакавши загиблих, назавше покинув родинні місця»².

Карателі були жорстоко покарані за вчинений злочин. Наступного дня, 29 серпня 1944 року, коли вони повернулись у село, щоб повбивати людей, що прийшли на згарища, то на допомогу поспіли повстанці. Відбувся великий бій із близько 500 більшовицькими солдатами. Повстанці втратили 14 бійців. Їх поховали в братській могилі, на якій опісля був споруджений пам'ятник.

Знищені села вже ніколи не відновляться...

Зазнаючи величезних втрат у гірських районах, де невеликі загони УПА громили величезні ворожі сили, радянські окупанти вирішили виманити повстанців на відкриту місцевість, де є лише невеликі острівці лісів і де можна доставляти бойову техніку та підтягувати військові частини.

Удень і вночі територія, на яку виманювали повстанців, процісували війська НКВД під командою генерала Олександра Сабурова, колишнього голови колгоспу, який перед війною пішов служити в органи НКВС. З березня 1942 р. до квітня 1944 р. командував партизанським з'єднанням, що діяло у Сумській, Житомирській, Волинській та Рівненській областях. Партизани під його коман-

² Івасейко С. З вогню і крові. – Львів: Дослідно-науковий центр НТШ, 2013 р. – 104 с.

дуванням, часто переодягнені в німецьку уніформу, здійснювали терористичні акції й чинили масові насильства над місцевим населенням. У серпні 1944-го – березні 1951 року він став начальником управління НКВС у Дрогобицькій області й був безпосереднім організатором воєнних операцій проти Української Повстанської Армії і підпілля ОУН, брав участь у репресіях проти членів сімей учасників Руху Опору.

За цю свою діяльність був нагороджений двома орденами Леніна, орденами Червоного Прапора, Суворова II ступеня, Богдана Хмельницького I та II ступенів, двома орденами Вітчизняної війни I ступеня, орденом Червоної Зірки, кількома медалями, Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР. Його іменем називали вулиці міст. А в листопаді 2015 року Український Інститут національної пам'яті на підставі Закону України про декомунізацію оприлюднив список прізвищ осіб, у тому числі й чекіста О. Сабурова, які займали керівні посади в комуністичній партії, вищих органах влади та управління СРСР, УРСР, репресивних органах і причетні до встановлення режиму сталінізму в Україні, котрий призвів до трагедії українського народу у XX столітті, до масових жертв. Відповідно до цього ж закону, всі вулиці, площі, населені пункти, інші соціально-культурні об'єкти, які носили ім'я Сабурова, інших більшовицьких діячів, були перейменовані.

Відомий повстанець Роман Різник (12.03.1921 – 18.07. 1948) з Трускавця, якого називали ще Макомацьким, зумів завербувати в інформатори дружину Сабурова Ніну, яка допомогла врятувати життя тисячам галичан, зірвати цілий ряд каральних операцій НКВД проти мирного населення. Під керівництвом Макомацького підпільники викрали самого генерала Сабурова й обміняли його на 200 арештованих повстанців...

Але це станеться пізніше від описуваних подій того Святвечора 6 січня 1945 року...

Карателі знали, що на Святвечір повстанці таки прийдуть у якесь село, щоб відсвяткувати його. Чи не в кожному населеному пункті вже діяли свої підпільні інформатори. Карателі вирішили зробити повстанцям своєрідний сюрприз. До них надійшла інформація про те, що повстанці збираються прийти на різдвяну вечерю

в невеличке село Любінь Малий, що неподалік відомого курортного селища Любень Великого. Перші згадки про село відносяться до початку XIII століття як про укріплення для захисту від набігів татаро-монгольських орд, а також навали польських та угорських феодалів. Тут для захисту був збудований дерев'яний замок з часоколом, навколо якого були насипані вали й вириті глибокі рови з водою. Від частих набігів орд укріплення руйнувалось і врешті втратило своє оборонне значення.

Любінь Малий міг похвалитися й тим, що у спорудженій 1705 року церкві Пресвятої Трійці³ був хрещений о. Григорій Ковч (30.03.1861 – 19.12.1919), капелан УГА, батько блаженного священномученика о. Омеляна Ковча.

Це невелике село, десь зі 70 хат, під солом'яними стріхами, притулилось до лісу, який немовби взяв його під захист від усякого лиха. Очікували, що в село з лісу мали прийти на Святу вечерю бійці УПА. Вони й не сподівалися, що їх видасть зрадник.

Каральні загони обступили село, одночасно підпалили з усіх боків хати під стріхою. Люди в паніці почали вискакувати надвір і їх тут же скошував кулеметний вогонь. Ревіла худоба у палаючих стайнях, вили на прив'язі собаки, люди горіли в хатах. Згоріла половина села. Підступна акція чекістів розпочалася настільки несподівано, що багато людей не змогли вискочити з палаючих хат і згоріли живцем. Тих, хто залишився і не встиг втекти до лісу, невдовзі вивезли до Сибіру.

Під час цієї варварської операції згоріло 35 хат із стайнями і стодолами, тобто 45 відсотків усіх дворів. Від куль і вогню загинуло 30 осіб.

Нема в селі меморіалу загиблим у той страшний вечір. Імена декотрих наведе у п'ятому числі львівського журналу «Третій» за 2009 рік очевидець цих подій Володимир Іванович Лига: «У братській могилі в Малому Любені, – писав він, – поховано кількадесят убитих і спалених живцем у той Сумний Святий Вечір. Зокрема, згоріли живцем Іван Косик, Ганна Козловська, Варвара Куриляк, Василь Бешлей, Григорій Ковч, Дмитро Мартиняк, Марія Даци-

³ Дерев'яну церкву Любень Малеого комуністи не зруйнували, а зробили складом для сміття. У 1989 році церкву було наново відкрито.